

Александр Михайлович Молдован (гл. ред.), 2020. Русский язык. Энциклопедия. Москва: Издательство «Словари XXI века» / «Аст-Пресс школа», 2020. 904 с., ISBN 978-5-907126-47-3.

Lingvistický encyklopedický slovník *Русский язык. Энциклопедия* autorského kolektivu Institutu ruského jazyka V. V. Vinogradova Ruské akademie věd je výrazným počinem v současné ruské lexikografii. Slovník byl sestaven početným redakčním kolegiem v čele s hlavními redaktory A. M. Moldovanem, M. L. Kalenčukem a G. I. Kustovou.¹ Slovník svým konceptem a celkovým pojetím tematicky i strukturně navazuje na tradici encyklopedických zpracování stěžejních poznatků o gramatickém systému jazyka, vnitřních zákonitostech ruštiny a fungování její ústní i písemné podoby.

Představený lexikografický titul je třetím přepracovaným a významně doplněným vydáním a rozvíjí tak poznatky prezentované v již dříve vydaných encyklopedických slovnících tohoto typu². Aktuální vydání je doplněno novými slovníkovými hesly (srov. *Аналитические прилагательные, Гипонимия, Колокация, Нормализация русского литературного языка, Универсация* aj.), jsou v něm rovněž nově zařazena hesla o předních ruských lingvistech, jejichž jména v předcházejících vydáních nebyla uvedena (srov. *Бодянский О. М., Гренч Н. И., Крушевский Н. В., Поливанов Е. Д., Сидоров В. Н.* aj.). Za zmínku stojí rovněž podrobné informace o grafémech předreformního pravopisu (do r. 1918), které mají velký význam v kontextu diachronního vývoje ruského písemnictví.

Obecně lze říci, že slovník prezentuje základní lingvistickou terminologii ruštiny, a to jak pohledem současného jazyka, tak i optikou jeho historického vývoje. Představeny jsou hlavní terminologické jednotky všech jazykových rovin, tj. roviny fonetické, morfologické, slovtvorné, lexikální i syntaktické. Jednotlivá slovníková hesla obsahují nejdůležitější faktické poznatky různých oblastí současné ruské národní lingvistiky. Patří k nim zejména tvorba normativních a historických gramatik, sestavování výkladových, ortografických, ortoepických, gramatických, historických, etymologických a dialektologických slovníkových databází, výzkum v oblasti teritoriálních a sociálních zvláštností ruštiny, původní lingvistický výzkum ruského psaného jazyka či vytváření lingvistických korpusů.

Struktura slovníku má tradiční lexikografické uspořádání. V úvodní části čtenář najde předmluvu a seznam textových zkratk. Vzhledem k širokému tematickému záběru slovníku jsou zvlášť vyděleny základní zkratky, na něž navazují tři seznamy zkratk, tj. základní zkratky v bibliografických popisech, zkratky toponymických objektů a zkratky názvů periodických titulů použitých v jednotlivých textech. Následuje slovníková část, která čítá celkem 764 hesel, jež jsou řazena v abecedním pořadí. Slovníková hesla jsou podána formou samostatných textů, které svým obsahem definují jednotlivé termíny. Za zmínku stojí poznámka k struktuře slovníkových hesel, kdy bezprostředně u titulního výrazu je uvedena jeho stručná definice, podrobněji je pak pojem vysvětlen, popř. demonstrován na příkladech v samotném heslovém textu. V závěru

1 Redakční kolegium: A. N. Baranov (idiomatika a frazeologie), Je. L. Berezovič (onomastika), V. Z. Děmjankov (obecná jazykověda), M. Ju. Fedosjuk (syntax), M. L. Kalenčuk (fonetika, ortoepie a fonologie), L. L. Kasatkin (dialektologie a lingvistická geografie), Je. V. Klobukov (morfologie), L. P. Krysin (lexikologie a lexikografie), V. B. Krysko (historie ruštiny), G. I. Kustová (morfologie), V. V. Lopatin (grafika a ortografie), A. M. Moldovan (historie ruštiny), N. A. Nikolinová (obecná lingvistika), V. A. Plungjan (morfologie), Je. V. Rachilinová (sémantika), A. D. Šmeljov (stylistika a kultura řeči), I. S. Uluchanov (morfemika a tvoření slov), Ž. Ž. Varbot (etymologie), V. M. Živov (historie spisovné ruštiny), A. F. Žuravljov (etymologie).

2 Srov. Филин, Ф. П. (гл. ред.), *Русский язык. Энциклопедия*. Москва: Издательство «Советская энциклопедия», 1979.; Караулов, Ю. Н. (гл. ред.), *Русский язык. Энциклопедия*. Москва: Издательство «Большая российская энциклопедия», 1998.

výkladu každého slovníkového hesla uvádí jeho autor přehled zdrojové literatury. Vybraná slovníková hesla jsou doplněna ilustrativním materiálem, který je různé povahy (tabulky, grafy, nákresy, fotografie, ilustrace aj.).

Významnou strukturální (potažmo obsahovou) složku slovníkové části představují samostatně vložené přílohy, které vhodně doplňují slovník a umožňují čtenáři po vizuální stránce lépe si názorně představit vybrané příklady ruských rukopisných textů. Přílohu tvoří 16 obrazových materiálů, jež jsou vizuálním exkurzem do ruského národního písemnictví. V jednotlivých fotografických přílohách najdeme první gramoty psané ještě na březové kůře, grafické nápisy na stěnách chrámu sv. Sofie v Kyjevě či příklady prvních ruských letopisných textů jako např. Lavrentijský letopis, Radzivilovský letopis či Ostromirovo evangelium.

Závěrem lze konstatovat, že encyklopedický slovník *Русский язык. Энциклопедия* sestavený pod vedením hlavního redaktora A. M. Moldovana je výrazným obohacením odborné lingvistické terminologické literatury věnované bezprostředně ruštině. Je na místě ocenit výběr tak vysokého počtu odborných termínů, které jsou doplněny natolik podrobným a odborně relevantním lingvistickým výkladem. Díky tomuto postupu prezentovaná slovníková hesla svojí povahou komplexně reflektují vývojový proces ruštiny od jeho počátků až do dnešních dnů. Slovník díky profesionalitě autorů a moderní formě zpracování může posloužit velmi širokému čtenářskému auditoriu, tj. jak vyučujícím ruštiny vysokých škol, tak i studentům doktorských, magisterských, popř. bakalářských studijních programů se zaměřením na ruskou filologii.

Lukáš Plesník

Ramšáková A., 2020. Nářečia Horných Kysúc v okrese Čadca. Jazykovedné štúdie XXXVII. Bratislava: Veda, 2020. 240 s. ISBN 978-80-224-1845-4.

V nakladatelství Veda Slovenské akademie věd vyšla v roce 2020 zajímavá a záslužná dialektologická práce o nářečích vyskytujících se v ne-

velkém prostoru slovenského národního jazyka, poblíž hranic s Českou republikou i Polskem. Jde o jazykové území, jemuž již dříve věnovali pozornost polští, čeští a slovenští jazykovědci, přičemž je nikdy nepopsali dostatečně komplexně. Území, o které v minulosti usilovali mnozí panovníci, různé státní útvary. Území se srovnatelně pohnutým osudem jako třeba Těšínsko.

Zmíněnou oblastí je širší Čadecko. To patřilo nejdříve k Těšínskému knížectví, pak k Uhrám, které si činily nárok na stále větší kus země, což vedlo k tomu, že v r. 1417 byla podél levostranných přítoků Kysuce vytyčena hranice, již však Uhersko později stejně nerespektovalo a hranici se Slezskem posunulo směrem k povodí Olzy (Olše) a hřebenům Beskyd. Po r. 1919 připadla tato oblast Československu, v r. 1938 se stala (vč. lokalit Skalité, Čierne a Svrčinovec) na devět měsíců součástí Polska, poté na dalších šest let – německé říše. Po druhé světové válce bylo Čadecko připojeno k Československu a po rozpadu tohoto státu na přelomu let 1992 a 1993 – Slovenské republice.

Jak známo, jazyk politické hranice nerespektuje, i když je jeho vývoj geopolitickou situací nepochybně silně ovlivněn. Platí to i v případě zkoumaného jazykového území, o němž se slovenská dialektoložka Anna Ramšáková vyjadřuje takto:

Izoglosy v tejto dialektovej oblasti spravidla nerespektovali a nerespektujú etnické hranice a nekryjú sa so štátnymi hranicami. [...] Výskum nářečových vývinových tendencií v oblasti ukazuje na prirodzené vzájomné plynulé prechody jazykových javov z jednej skupiny nářečí do druhej a naopak, ktoré sú prvotne výsledkom mimojazykových okolností. Tie sú dané spoločensko-politickými historickými udalosťami, nestálosťou vymedzenia štátnych hraníc v čase osídľovania oblasti, preskupovaním obyvateľstva. Navyše, nemožno zabúdať na geomorfologické danosti regiónu. [s. 11].

Jeden z prvních dialektologických výzkumů popisovaného území provedl známý český dialektolog Alois Vojtěch Šembera a ve své souhrnné práci *Základové dialektologie československé* (1864) označil kysucká nářečí jako součást dialektů hornotren-

čianských nebo žilinských, přičemž některá z nich považoval za polská nebo polskoslovenská. K těm, kteří na Kysucích zanechali pomyslnou stopu, patřil i František Pastrnek, český slavista, slovakista, který už ke konci 19. stol. konstatoval, že slovenština zde „nabývá vrchu“. Totéž zjišťuje i další český jazykovědec Václav Vážný v obsáhlé studii publikované v *Československé vlastivědě III (Jazyk)* a nazvané *Nářečí slovenská* (1934). Vážný však materiál získal prostřednictvím korespondenční ankety. Dalším, kdo kraj navštívil osobně, byl Adolf Kellner. Došlo k tomu ještě před druhou světovou válkou (přibližně ve stejné době pobýval i na Těšínsku). Pokud z jeho těšínského pobytu vzešla dvojdielná monografie s kontroverzním názvem *Východolašská nářečí I, II* (1946, 1949), pak situaci v sousední čadecké nářeční oblasti představil tento brněnský dialektolog pouze ve dvou článcích zveřejněných v periodiku *Linguistica Slovaca*³, což neuniklo pozornosti Ramšákové.

Jak již bylo naznačeno, k dialektologům, kteří se snažili zaznamenat a popsat zmíněná nářečí, patřili také Poláci. Prvně se dialekty Čadce a okolí staly (byť okrajově) předmětem zájmu polského jazykovědce a etnografa Romana Zawilińského, který se údajně v letech 1898–1899 zdržoval v Praze a který zde dokonce pod vedením Jana Gebauera připravoval disertační práci na téma vlivů slovenštiny na polská goralská nářečí. Jak toto snažení dopadlo, není blíže známo.⁴ Žádná souvislá monografie evidentně nevznikla, nicméně v Zawilińského bibliografii pár studií věnovaných „językowi ludności polskiej na Węgrzech“ skutečně najdeme. Z polských jazykovědců je však třeba jmenovat hlavně Mieczysława Małeckiego a Alfreda Zarębu, kteří byli spojeni s krakovským univerzitním prostředím. Małecki se nářečím širšího Čadecka věnoval ve 30. letech 20. stol., ještě v době první polské republiky, zatímco Zaręba – o 50 let později, začátkem 60. let 20. stol. Małecki zmiňoval „slowaczenie ludności

polskiej“ a „bezwzględny polski charakter“ místních nářečí (např. Małecki 1938: 6, 7⁵), Zaręba, který se věnoval výhradně zvukové rovině těchto subdialektů, označil jejich fonologický systém také jako polský. I tento dialektolog, autor známého *Atlasu językowego Śląska*, sbíral materiál pro své studie o ošcadnických nářečích osobně. V nejnovější době zde výzkum provedl jazykovědec Paweł Szczotka z Ústavu slavistiky Polské akademie věd (Varšava), autor studie *O gwarach czadeckich* zveřejněné v kolektivní monografii redigované historikem Slezské univerzity v Katovicích Krzysztofem Nowakem (*Czadecka ojcowizna*, 2000).

Po válce řešila slovenská jazykověda stejný úkol jako ta česká – sestavit jazykový atlas. Přestože výzkum směřující k tomuto cíli byl řízen hlavně Eugenem Paulinym a Jozefem Štolcem, exploraci v čadeckém kraji provedli Adriana Ferenčíková a Eduard Gašinec. Gašinec, místní rodák, je také autorem práce *Diferenciálna charakteristika dolnokysuckých nářečí a ich postavenie medzi slovenskými nářečiami* (1981–1982). Zmínit je třeba i známou slovenskou dialektoložku Júlii Dudášovou-Kriššákovou, která se polsko-slovenským jazykovým kontaktům věnuje soustavně a která je také jedním z recenzentů knihy Anny Ramšákové (druhým recenzentem je Ivor Ripka).

Nářečí v okrese Čadca se vyvíjela na rozhraní minimálně dvou národních jazyků – polského a slovenského. Obsahují prvky sousedních dialektů slezskopolských a malopolských, ve slovní zásobě jsou patrné hungarismy, germanismy či etnicky nevyhraněné karpatismy. Jak už to v takových případech bývá, jednotlivé národní dialektologie v pomezích (přechodných) nářečích objevují pokaždé to, co je jim povědomé, co lze zařadit do systému daného národního jazyka, a v popisu se pak mísí hlediska čistě jazyková s etnografickými, kulturními, politickými.

3 Kellner A., K charakteristice čadeckých nářečí, *Linguistica Slovaca*, 1939–1940, svazek 1–2, s. 220–229; Kellner A., K palatalisaci v čadeckých nářečích, *Linguistica Slovaca*, 1946–1948, svazek 4–6, s. 134–144.

4 Srov. https://pl.wikipedia.org/wiki/Roman_Zawiliński, cit. 28. 04. 2021.

5 Małecki M., *Język polski na południe od Karpat (Spisz, Orawa, Czadeckie, Wyspy językowe)*, Kraków – Warszawa – Łódź – Poznań – Wilno – Zakopane, Gebethner i Wolff, 1938.

Značná nejednotnost panuje i v samotném označení těchto dialektů. Ramšáková důsledně používá termíny (1) *pomedzné hornokysucké nářečie* a (2) *kysucké goralské nářečie*. Narazíme na ně, pojedeme-li z Jablunkova směrem na Žilinu, anebo z Čadce do polského města Zwardoń. V podstatě hranice mezi první a druhou nářeční podskupinou se překrývá s trasou Jablunkov – Kysucké Nové Město. Do první zmíněné nářeční oblasti patří (od západu směrem na východ): Makov, Vysoká nad Kysucou, Čadca, Korňa, Kornica, Turzovka, Klokočov, Olešná, Podvysoká, Staškov, Raková, Milošová; do druhé – Svrčinovec, Čierne, Skalité, Oščadnica, Horelica. Toto podrobné dělení oblasti není samoúčelné, protože jde o nářečí mimořádně rozrůzněná. Již Małecki v r. 1938 napsal, že „[n]ajznamienitszą cechą narzecza czadeckiego jest jego niezmiernie daleko posunięte zróżnicowanie: każda wieś mówi tutaj inaczej“ (Małecki 1938: 74).

Autorka představované publikace měla tedy nelehký úkol – navázat na stávající vědecké paradigma, které je do jisté míry tendenční a jednostranné, na práce polských, českých či slovenských dialektologů, a přitom formulovat vlastní závěry. Jazykový materiál shromáždila ve 14 obcích (v 106 osadách) více než 10 let (v období 2000 až 2012). Korpus obsahuje nahrávky výpovědí celkem 148 informátorů, autochtonů, ve věku 60 až 80 let (ročníky 1917–1955) v celkové délce 35,5 hodiny, jakož i údaje ze 43 vyplněných dotazníků. Nahrávání probíhalo – podle autorčiných slov – v přirozeném, domácím prostředí informátorů. Publikace nabízí 33 kratších úryvků přepisu zmíněného zvukového materiálu. Dodejme, že přináší i mapku zkoumaného území, anglické Summary a polské Streszczenie a pochopitelně seznam literatury.

Ramšáková popisuje nářečí Horních Kysuc v okrese Čadca opravdu detailně v rovinách fonologické (s. 37–122) a morfologické (s. 123–158); jedna menší kapitola (s. 159–171) je věnována toponymii, tedy rovině lexikální. Není na tomto místě možné reprodukovat autorčina zjištění, proto jen upozorním na místa v jazykovém systému, která jsou už tradičně považována za „citli-

vá“ a kde se projevuje onen „výsostně polský charakter“ zkoumaných nářečí: „dekomponovaná“ (asynchronní) nosovost ve slovech typu *vonški, zorombek, polském abecede, tom skalickom cestom*, (oni) *robjom, zajonc, pořondek* (s. 52), *myńso, jyn-zyk* (s. 86–87); výsledek metateze likvid: *krova, glova, zdrovy*; pestrý soubor fonémů řady *s, ś, s', š, ś', z, ź, z', ż, ź', c, ć, c', č, ć', 3, ź, ź', ǰ, ǰ'* (s. 59); zachování praslovanského *g*, obouretné/neslabičné *u* (ł); dále morfologické tvary typu *barany, chroboki, medveǰ'e* (s. 126), pokročilá unifikace flexe G_{pl} : *muzikantof, gazdof, rokof, babof, mjanof* (s. 142), nebo v L_{pl} : *o chlopach, babach*, vedle *chlopak, babak* (s. 144), a mnoho dalších. Tyto jevy se však nevyskytují ve všech čadeckých nářečích, což je v souladu s tvrzením o jejich mimořádném rozrůznění.

Irena Bogoczová

Jokeš P., 2020. Czesi. Przewodnik po historii narodu i państwa. Kraków: Wydawnictwo AVALON, 2020. 416 s. ISBN 978-83-7730-439-6.

Przedmiotem uwagi w prezentowanej publikacji są Czesi, czyli naród, do którego należy sam autor, PhDr. Petr Jokeš, Ph.D. Praca nie jest jednak przeznaczona dla Czechów. Napisana w języku polskim monografia została skierowana do polskiego odbiorcy, który już być może coś na temat Czechów wie, ale brak mu odpowiedniego przewodnika po historii tego narodu, mądrzej podpowiedzi, „instrukcji” do poprawnego odczytania faktów itp.

Petr Jokeš studia filologii czeskiej oraz historii skończył co prawda w Brnie, ale już w latach 90. związał się zawodowo z bohemistyką (slawistyką) w Polsce (najpierw we Wrocławiu, potem na Uniwersytecie Jagiellońskim). Miał więc niejedną okazję do konfrontacji naukowo opracowania o przeszłości narodu czeskiego i własnych spostrzeżeń z polskim punktem widzenia wydarzeń historycznych. W narracji Jokeša przejawiają się co najmniej trzy aspekty: ten, że autor jest z wykształcenia historykiem, że jest bohemistą poruszającym się na co dzień w polskim środowisku akademickim i że jest –

mimo wszystko – Czechem zakotwiczonym w czeskiej kulturze, nosicielem specyficznych stereotypów myślowych i językowych.

Autor publikacji *Czesi* to osoba względnie młoda (*1965), która dojrzałość osiągnęła dopiero w okresie *perestrojki*, a równocześnie pamiętająca sytuację w Czechach w dzikich latach dziewięćdziesiątych. Historia, którą opisuje, rozpoczyna się w czasach zamierchłych, a kończy się, zanim doszło do rozpadu państwa czechosłowackiego na dwie suwerenne Republiki – Czeską i Słowacką (przełom lat 1992/1993).

Publikacja nie jest ani typowym podręcznikiem do nauki historii, ani pracą *stricte* naukową. Jest refleksją znajdującego myślenie Polaków Czecha (czeskiego historyka) nad dziejami własnego państwa. W ramach 50 rozdziałów Jokeš po kolei zaznaja czytelnika z losami niewielkiego narodu żyjącego od wieków w środku Europy, z jego krajem nazywanym przez Polaków potocznie (i niefortunnie) Czechami. Wtajemnicza odbiorcę nie tylko w przebieg poszczególnych wydarzeń, ale także w czeską interpretację ich znaczenia. Najpierw dowiadujemy się o Wenus z Věstonic, rzeszy Samona i Księżtwie Wielkomorawskim, następnie o ziemiach czeskich w czasach panowania dynastii Przemyslidów, Luksemburczyków, Jagiellonów, Habsburgów, poznajemy sytuację w pierwszym państwie czechosłowackim w latach międzywojennych, w Czechosłowacji socjalistycznej i po zmianie ustroju w 1989 r. Ostatnim opisanym w publikacji wydarzeniem jest prywatyzacja usług i zakładów przemysłowych oraz restytucja majątków zabranych przez komunistów i oddanie ich pierwotnym właścicielom. Lekki styl autora, który nie jest sprzeczny z obiektywnym i przemyślanym opisem wydarzeń, wywołuje zainteresowanie czytelnika tematem. Intrygujące i pobudzające ciekawość są same tytuły rozdziałów, np. *Przychodzą Słowianie*, *Awans Czech*, *Koniec pięknych czasów*, *W stronę burzy*, *Praga magiczna*, *Mroki*, *Złote lata dwudzieste*, *Walka o przeżycie*, *Dziwna demokracja*, *Dyskretny urok lat sześćdziesiątych*, *Wnioski ponad wszystko...* Autor przytacza wiele utartych sformułowań, powiedzeń, wyrażen czeskich,

tłumacząc je na język polski i podkreślając tym samym cechy typowe dla pamięci historycznej Czechów, np. *król żelazny i złoty* (Przemysław II Otto-kar), *ojciec ojczyzny* (Karol IV), *kaliśnici*/kalikstyni/kielichowcy, czyli husyci, *mężowie 28 października*, czyli niektórzy politycy zaangażowani w powstanie Republiki Czechosłowackiej (jej suwerenność została oficjalnie ogłoszona 28. 10. 1918), mianowicie członkowie zarządu Komitetu Narodowego: Vavro Šrobár, Alois Rašín, František Soukup, Antonín Švehla i Jiří Strěbrný. Według potrzeby autor podaje etymologię konkretnej nazwy (własnej), jak np. w wypadku popularnego również w Polsce czeskiego świętego Jana z Pomuku / Jana Nepomucena. W pracy został podjęty m.in. temat Śląska Cieszyńskiego, i to w związku z dwoma istotnymi dla stosunków czesko-polskich wydarzeniami: po pierwsze, z rozpadem Austro-Węgier i ustalaniem granic między dwoma państwami – Czechosłowacją i Polską w latach 1918–1920, po drugie, z układem zawartym w Monachium pod koniec września 1938 roku.

Jokeš ostrzega przed uproszczonym, czarno-białym postrzeganiem postaci historycznych, różnych ruchów, ideologii, wydarzeń, które przebiegły w przeszłości, oraz przed bezkrytyczną adoracją jednego lub drugiego (innego) narodu. Ważne są dla niego kontekst, tło, okoliczności. Do miejsc podatnych na mityzację należy zdaniem autora epoka Rudolfa II Habsburga, cesarza rzymskiego i (m.in.) króla czeskiego, który zamieszkał w Pradze (a nie np. w Wiedniu jak inni cesarze tej dynastii), gdzie wspierał rozwój sztuki i nauki (łącznie z popularną w tych czasach alchemią). Choć przedstawiciel obcej dynastii habsburskiej, Rudolf pozostał w oczach Czechów na zawsze królem czeskim. Jest np. bohaterem popularnego filmu *Císařův pekař – pekařův císař* ze słynnym Janem Werichem w roli Rudolfa II. Sam Jokeš na temat epoki rudolfiniejskiej napisał:

[...] Rudolf II [...]. Wychowany na dworze swojego krewnego, króla Hiszpanii, był zdeklarowanym katolikiem, jednak ponieważ sprawy polityki mało go interesowały, nie spełniły się obawy inicjatorów

Czeskiej konfesji – jego rządy okazały się względnie tolerancyjne. Czesi do dziś go lubią, być może jest nawet najbardziej popularnym w Czechach Habsburgiem. To dlatego, że niedługo po wstąpieniu na tron, w 1583 roku, przeprowadził się wraz z całym dworem do Pragi [...], której nadał na prawie 30 następnych lat specyficzny charakter kosmopolitycznego centrum pełnego zarówno ludzi nauki, artystów, dyplomatów, jak i mniej lub bardziej malowniczych oszustów [...]. W Pradze gościł m.in. astronomów Jana Keplera i Tychona de Brahe [...]. Koloryt stolicy Rudolfa uzupełniali liczni alchemicy – wśród nich również Polak Michał Sędziwój – gdyż cesarz interesował się również alchemią, okultyzmem i podobnymi sprawami. Wszystko razem tworzyło to, co dziś nazywa się „fenomenem rudolfskiej Pragi” i czemu w dużym stopniu Praga zawdzięcza swoją sławę miasta magicznego (s. 163–164).

W podobnie ostrożny sposób podchodzi autor do jednego z najważniejszych wydarzeń w dziejach Czechów, bitwy na Białej Górze (8. II. 1620), przyrównywanej nieraz do bitwy na Kosowym Polu (1389), odnoszącej się do historii południowosłowiańskiej, ostrzegając przed zbyt wielkim uproszczeniem opisu wydarzenia. Nie chodziło bowiem o walkę protestanckich Czechów z niemieckimi katolikami, lecz o konflikt sił o bardziej złożonym składzie. Wśród protestantów było bardzo dużo Niemców, a wśród Czechów byli też katolicy. Rezultat bitwy można zinterpretować jako katastrofę narodową, ale również jako zwycięstwo prawej wiary nad protestancką herezją (s. 174). Tracąc swobodę wyznaniową, Czesi nie zostali pozbawieni czegoś naturalnego, ogólnie spotykanego, występującego wśród innych ludów ówczesnej Europy. Wręcz przeciwnie – to właśnie niezwykłą wolność religijną, jaka panowała na ziemiach czeskich przed 1620 rokiem (ew. przed wojną trzydziestoletnią), można uważać za coś wyjątkowego (s. 191).

Autor publikacji zdaje sobie sprawę również z odmienności czeskiego odrodzenia narodowego, kierowania wzroku na wschód i wspierania idei panslawizmu, a równocześnie z tendencji do zachowania lojalności wobec monarchii austro-węgierskiej, co przejawiało się

nawet jeszcze w pierwszych latach wojny światowej:

[...] Czesi monarchii raczej nie kochali, jednak na początku wojny nikt w Czechach nie myślał poważnie o oderwaniu się od niej. Austro-Węgry były państwem, w którym Czesi potrafili dobrze funkcjonować; ówczesna polityka czeska dążyła więc do poprawy sytuacji narodu w ramach istniejącego państwa, nie do jego rozbitcia. Było to o tyle łatwiejsze, że w granicach monarchii żył praktycznie cały naród czeski, więc Czesi – w odróżnieniu od Polaków [...] – nie musieli rozwiązywać problemu połączenia narodu podzielonego między różne państwa (s. 262).

Częste są w pracy aluzje do historii narodu polskiego, paralele między tym, co wydarzyło się na ziemiach czeskich, a jak zachowałoby się w danej sytuacji Polacy. W odniesieniu do czeskiego ruchu oporu w czasie drugiej wojny światowej Jokeš zauważa:

W ogóle trzeba podkreślić, że czeskiemu ruchowi oporu szczególnie na początku brakowało tradycji pracy konspiracyjnej, takiej jak ta istniejąca w Polsce, zwłaszcza w byłym zaborze rosyjskim. Dżentelmeńska konspiracja w stylu Mafii [mowa o formie zagranicznego wsparcia państwowotwórczych zabiegów Masaryka podczas pierwszej wojny światowej – I. B.] nie zdawała egzaminu wobec bezwzględnych metod Gestapo (s. 327).

Jokeš zwraca uwagę na momenty, do których sami Czesi może nie przywiązują zbyt wielkiej wagi, ale Polakom wydają się ciekawe, atrakcyjne. Takim tematem jest np. „fenomen Baťa” (s. 286), specyfika czeskiej religijności (antykatolicyzm i antyklerykalizm) lub twórczość czeskich dysydentów (szczególnie pisarzy). Dodajmy, że publikacja zawiera dziesiątki, może setki ilustracji (fotografie, rysunki, mapy, portrety osobistości), które w odpowiedni sposób unaoczniają aktualnie omawiany temat.

Irena Bogoczová